

Bon Bini

Jaargang 6 - Nr. 2
Winter 2023/2024

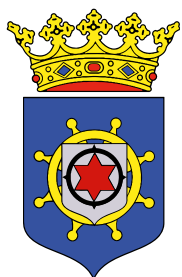
Bonaire

Nederlands zonnigste gemeente

Pleidooi voor waardig bestaan

- Sociaal Minimum: politiek aan zet
- Klimaatscenario voor Bonaire
- Nijpels: Het is nooit te laat
- Zonnepark loont meteen
- Freewielen in de knoek
- Maatschappelijke dienst populair

OPENBAAR LICHAAM
BONAIRE

Inhoud

- 3 Voorwoord: Afstand
- 5 Pleidooi voor een waardig bestaan
- 8 KNMI: Tijd van nadenken is voorbij
- 10 Nijpels: Het is nooit te laat
- 14 Zonnepark loont meteen
- 15 "Wij vormen een gemeenschap"
- 19 Plantage Fontein weer publiek bezit
- 20 Agrilening stimuleert boeren
- 22 Van hobbyboer tot professional
- 24 Woondeal Bonaire verlicht tekort
- 25 Mobiliteit is meer dan alleen asfalt
- 26 Freewielen in de knoek
- 30 Student wordt ondernemer
- 31 In de rij voor maatschappelijk dienst

Colofon

Bon Bini Bonaire is een uitgave van het Kabinet van de Gezaghebber, verschijnt halfjaarlijks en is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in Bonaire en zijn inwoners.

Redactie: ADCaribbean BV.

Foto's: Casper Douma, Monalisa Domacassé, Stephan Kogelman, Nico van der Ven, KNMI, Tourism Corporation Bonaire en de afdeling Communicatie OLB.

Vormgeving en druk: Printweb

Alle auteursrechten ten aanzien van de inhoud van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Artikelen overnemen is onder bronvermelding toegestaan. Op foto's kan copyright rusten.

Kabinet van de Gezaghebber

Plasa Reina Wilhelmina 1, Kralendijk - Bonaire,
Caribisch Nederland (www.bonairegov.com).

Afstand

Begin oktober verschenen kort achter elkaar drie rapporten van groot belang voor Bonaire. De Commissie Thodé trapte af met haar advies voor de invoering van een sociaal minimum in Caribisch Nederland. Tot nu toe is de leidraad voor het vaststellen van het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen een in 2017 met de natte vinger bepaald ijkpunt.

De commissie heeft – mede dankzij grondig rekenwerk van het Nibud – onweerlegbaar aangetoond dat het ijkpunt afhankelijk van de gezinsamenstelling tot tientallen procenten onder het bedrag ligt dat werkelijk nodig is om de maand rond te komen. Ik kan me geheel vinden in de dringende aanbeveling van de commissie zo snel mogelijk een leefbaar bestaansminimum in te voeren. Ik ben dan ook blij dat de Tweede Kamer daar zo snel na de verschijning van het rapport toe heeft besloten.

Biedt het rapport van de Commissie Thodé hoop en perspectief, de door het KNMI gepubliceerde klimaatscenario's doen dat allerminst. Voor het eerst hebben de experts gekeken naar de gevolgen van klimaatverandering voor Caribisch Nederland. Zelfs bij een conservatieve inschatting van de uitstootmodellen worden de lagere delen van ons eiland bedreigd door de stijgende zeespiegel. Ook verdroging is een punt van zorg met het oog op onze ambitie landbouw te stimuleren. Ons initiatief voor het oprichten van de Klimaattafel Bonaire komt niets te laat!

Het derde rapport heeft betrekking op de bijdrage van het rijk aan de bekostiging van de eilandelijke taken. Voor gemeenten op het vasteland is daarvoor het gemeentefonds, wij ontvangen een zogeheten vrije uitkering. Onafhankelijk onderzoek bevestigt wat wij zelf al langer wisten: de rijksbijdrage schiet tekort om alle eilandelijke taken naar behoren uit te voeren. En bij investeringen die ministeries doen, wordt onvoldoende rekening gehouden met terugkerende onderhoudslasten.

Uiteraard leest u in deze nieuwe editie van Bon Bini Bonaire meer over de Commissie Thodé, de klimaatscenario's van het KNMI en de bevindingen van kwartiermaker Ed Nijpels over het instellen van een klimaat-tafel. Maar er gebeurt meer op Bonaire. Zoals de ingebruikneming van een groot zonnepark dat ons weer een stukje minder afhankelijk maakt van fossiele brandstof. Bij onze verduurzamingsambities past ook de introductie van een agrikrediet om landbouw- en veeteelt te stimuleren.

Intussen zijn ook hier de voorbereidingen voor de komende Tweede Kamerverkiezing in volle gang. Samen met Sint Eustatius en Saba vormen wij de Kieskring 20 met het hoofdstembureau in Kralendijk. Ik hoop dat de opkomst hoger ligt dan de 22,8 procent in 2021. Dat percentage zegt veel over de afstand die onze burgers in hun dagelijkse leven tot Den Haag ervaren. De nieuwe Kamer heeft mijn inziens de dure plicht daar iets aan te doen.

Nolly Oleana
waarnemend gezaghebber

De nieuwe gedeputeerden (vlnr) Anjelica Cicilia, Clark Abraham en Nina den Heyer.

Rechtvaardig en duurzaam

“Het verschil – rechtvaardig en duurzaam”. Dat is de titel van het bestuursprogramma waaronder de Partido Demokrátiko Boneriano (PDB), Movementu 21 (M21) en Frakshon Cyrill Vrolijk op 20 oktober hun handtekening hebben gezet. Het telt 50 punten waarop de nieuwe coalitie zich tot de verkiezingen van 2027 wil richten.

Een kleine greep uit het programma: transparant bestuur, een grotere betrokkenheid van de samenleving bij te ontwikkelen beleid, overheidsdiensten toegankelijker maken voor de burger, aanpakken van bureaucratie, verbeteren van het leefklimaat van wijken, meer betaalbare huur- en koopwoningen, versterken voorzieningen voor jongeren en voor ouderen, stimuleren van het Papiaments, openbaar vervoer en meer eigen productie van voedsel.

Gedeputeerden

Clark Abraham (1980) is sinds 2011 lid van de Eilandsraad en vanaf 2017 leider van de PDB. Hij was al twee keer eerder gedeputeerde. Bij de eilandsraadverkiezingen in maart van dit jaar leidde hij zijn partij naar de overwinning.

Clark Abraham heeft in zijn portefeuille o.m. Economische Zaken (inclusief toerisme), Bedrijfsvoering & Ondersteuning en Toezicht & Handhaving.

Nina den Heyer (1978) was van 2005 tot 2011 beleidsadviseur van het Bestuurscollege. Daarna werd ze plaatsvervangend hoofd van de Unit Sociale Zaken en Werkgelegenheid bij de Rijksdienst Caribisch Nederland. Ook zij was twee keer eerder gedeputeerde. In 2022 werd ze benoemd tot diensthooft Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bij RCN. Nina den Heyer neemt de portefeuille Samenleving en Zorg op zich. “Ik ben heel blij dat het sociaal minimum per 1 juli wordt ingevoerd, maar daarmee zijn nog lang niet alle sociaalmaatschappelijke achterstanden weggewerkt. Op het gebied van onder meer

jeugdzorg, ouderenzorg, kinderopvang en vooral ook sociale huisvesting is - samen met de betrokken ministeries - nog heel, heel veel werk te doen.”

Anjelica Cicilia (1977) verliet Bonaire op jonge leeftijd voor een studie civiele techniek aan de universiteit van Curaçao. Ze verhuisde naar Nederland om aan de TU Delft stedenbouw te studeren. Zij maakte snel naam in de bouwwereld. In 2009 werd haar de Building Passion Vrouw Award toegekend. Zij geeft haar baan als directeur acquisitie en ontwikkeling bij Achmea Real Estate in Amsterdam op om gedeputeerde van Ruimte en Ontwikkeling te worden. “Mijn ambitie is werken aan de basis (structuur en beleid) om nos dushi isla di Boneiru nog mooier te maken voor onze kinderen. De toekomstige generaties dus. Dat zij alle ruimte krijgen zich verder te ontwikkelen. En met veel plezier en trots hier kunnen wonen, werken en recreëren.” ●

Een waardig bestaan

Voor bestaanszekerheid zou het niet mogen uitmaken waar in Nederland je woont, hield voorzitter Glenn Thodé van de Commissie Sociaal Minimum zijn gehoor voor bij de aanbidding op 6 oktober van het rapport 'Een waardig bestaan' aan minister voor Armoedebeleid Carola Schouten en staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Alexandra van Huffelen.

De bewindsvrouwen waren het volmondig eens met Thodé, maar de praktijk is anders. Zo geldt voor inwoners van de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba geen sociaal minimum. Gevolg: het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen liggen tientallen procenten onder het bedrag dat nodig is om in de noodzakelijke kosten van levensonderhoud te voorzien.

Sociaal minimum: Politiek aan zet

Als voorzitter van de commissie die in opdracht van de regering onderzoek heeft gedaan naar het sociaal minimum voor Caribisch Nederland moest Glenn Thodé af en toe slikken tijdens gesprekken met burgers op Bonaire, Sint Eustatius en Saba over hoe zij proberen rond te komen van een salaris of uitkering ver onder de

armoedegrens. Terwijl hij als oudgezaghebber van Bonaire en zelf opgegroeid in een eenoudergezin met een moeder met drie banen de armoedeproblematiek van de bijzondere gemeenten goed kent. "Het is schokkend dat de sociale omstandigheden op de eilanden na zoveel jaren bij het rijke Nederland te horen niet anders zijn dan in mijn jeugd."

Begin dit jaar werd Thodé door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid benaderd. "Natuurlijk dacht ik even: waarom nog een onderzoek, er liggen al twee rapporten. Maar ik zag ook een window of opportunity waardoor de uitkomsten dit keer wellicht wel effect kunnen hebben. De Tweede Kamer had in een motie om het onderzoek gevraagd, Den Haag was zich er meer van bewust dat in de uitvoering veel mis kan gaan – zie de toeslagenaffaire – en er was het besef dat het slavernijverleden tot vandaag zijn doorwerking heeft. Van belang was ook dat alle drie de eilanden zich roerden, waaronder de consumentenorganisatie Unkobon. Er is nu meer context dan bij die eerdere onderzoeken."

Hogedrukpan

"We kregen zeven maanden. Dat was krap met mensen die allemaal een drukke baan hebben plus leden die op de eilanden wonen. Maar de Kamer wilde het rapport voor de behandeling van de begroting van SZW. Het voelde als een hogedrukpan. We zijn meteen bij elkaar gekomen om met een collectieve geest naar de opdracht te kijken. We vonden

Commissievoorzitter Glenn Thodé bij de aanbidding van het rapport aan minister Schouten en staatssecretaris Van Huffelen.

“Het is schokkend dat de sociale omstandigheden op de eilanden na zoveel jaren bij het rijke Nederland te horen niet anders zijn dan in mijn jeugd”, aldus commissievoorzitter Glenn Thodé.

dat we zo snel mogelijk naar de eilanden moesten. Je moet de werkelijkheid zien en ervaren om doordrongen te raken van hoe mensen leven die onderstand hebben of werkende armen.”

Thodé roemt de openheid waarmee burgers hun verhalen deelden. “In het begin was er soms een beetje schroom, maar die was snel verdwenen. Op de scholen zijn we bijvoorbeeld in een kring gaan zitten, met een pastechi en een drankje erbij. Als commissie zijn we echt geraakt door de verhalen. Burgers kunnen heel

De Commissie Sociaal Minimum Caribisch Nederland bestond naast voorzitter Glenn Thodé uit Burney Elhage (o.a. oud-gedeputeerde Bonaire), Gerald Berkel (oud-gezaghebber Sint Eustatius), Paul Comenencia (staatsraad), Alida Heilbron (ondernemer op Saba), Cynthia Ortega-Martijn (oud-Tweede Kamerlid), Willemijn Roozendaal (bijzonder hoogleraar Sociaalzekerheidsrecht) en Arjan Vliegthart (directeur Nibud).

goed roeien met de riemen die ze hebben en zijn trots op wat ze met weinig middelen toch voor elkaar krijgen. We spraken een kind dat al heel jong een eigen bedrijfje is begonnen om het gezinsinkomen te verhogen. Een jongen van 14 op Bonaire heeft na school een baan, want hij wil zijn broer helpen die in Nederland studeert en de kamerhuur niet van zijn studielening kan betalen.”

Geen data

In opdracht van de commissie heeft het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) op elk van de eilanden voor tien verschillend samengestelde huishoudens berekend wat minimaal nodig is om in de kosten van levensonderhoud te voorzien. Vanwege het gebrek aan historische data moest de benodigde informatie ter plekke worden verzameld. Meerdere onderzoekers zijn daarvoor gedurende langere tijd op de eilanden geweest. Daarnaast hebben de adviesbureaus SEO en EBA de economische factoren in kaart gebracht. En passant is ook nog gekeken naar de Franse eilanden in de Cariben.

De commissie heeft niet alleen oog gehad voor de inkomenskant. “Het is duidelijk dat ministeries de koppen bij elkaar moeten steken om tot verlaging van de kosten van levensonderhoud te komen. Doordat er op de eilanden een groot tekort is aan sociale huurwoningen zijn woningzoekenden aangewezen op de duurdere particuliere sector. Op Bonaire wordt dat gecompenseerd met een verhuurderssubsidie, maar waarom niet op Sint Eustatius en Saba? Zo zijn er meer knoppen waaraan ministeries samen met de openbare lichamen kunnen draaien.”

Kleinschaligheid

De kosten van levensonderhoud worden in belangrijke mate beïnvloed door de kleinschaligheid. “Van marktwerking is geen sprake dus op prijs wordt er nauwelijks geconcurrereerd. Water is vijf keer duurder dan in Europees Nederland. Zonder openbaar vervoer heb je wel een eigen auto nodig om je kinderen naar school te brengen, naar je werk te gaan, je kinderen weer op te halen en daarna naar je tweede baan te gaan. Zo zijn er meer factoren die het leven duur maken, maar die niet eenvoudig te veranderen zijn.”

Een van de waarnemingen van de commissie is dat het “mandje” met noodzakelijke uitgaven in de bijzondere gemeenten meer kost dan op het vasteland. “Dat komt vooral door de hoge kosten van huisvesting en nutsvoorzieningen. Als je die flink in prijs verlaagt, is het ongeveer gelijk.” Het wettelijk minimumloon en de uitkeringen op de eilanden liggen echter zo’n 30 procent lager. Het verklaart waarom 4 van de 10 eilandbewoners onder de armoedegrens leven.

Tevreden

“Op basis van alle input hebben we onze bevindingen en adviezen zo scherp mogelijk geformuleerd. Het is duidelijk dat het huidige ijkpunt sociaal minimum ver onder het bedrag ligt wat echt nodig is om rond te komen. Ik ben tevreden met het resultaat. We geven een helder antwoord op de vraag wat een huishouden nodig heeft om waardig te leven en te kunnen deelnemen aan de samenleving. Als commissie vinden we dat het kabinet zo snel mogelijk het sociaal minimum moet vaststellen en invoeren. Het liefst per 1 januari, maar dat is niet aan ons. De politiek is nu aan zet.”

In mei van dit jaar gaven Bonairianen massaal gehoor aan de oproep van de vakbonden om te demonstreren tegen het uitblijven van een leefbaar bestaansminimum.

Boodschap is overgekomen

De boodschap van commissievoorzitter Thodé dat de “politiek nu aan zet is” blijkt goed te zijn angekommen bij de Tweede Kamer. Die had slechts drie werkdagen nodig voor een amendement om per 1 juli 2024 opvolging te geven aan het belangrijkste advies: de invoering van een sociaal minimum door het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen te verhogen naar het niveau dat nodig is om de maand rond te komen en aan de samenleving te kunnen deelnemen.

Het amendement – ingediend door Don Ceder (CU) en Jorien Wuite (D66) - voorziet er tevens in dat werkgevers worden gecompenseerd voor de extra personeelslasten die de verhoging van het minimumloon met zich

meebrengt. Op Bonaire zijn relatief veel kleine ondernemingen die toch al met hoge kosten, o.a. voor energie, worden geconfronteerd. Om hen tegemoet te komen, diende Kamerlid Hilde Palland (CDA) een breed gesteunde motie in om de lasten voor werkgevers te verlagen. Daarmee kan een loonprijspiraal - met als gevolg een slechtere concurrentiepositie en uiteindelijk ook geen verbetering van de koopkracht - worden voorkomen.

Minister voor Armoedebeleid Carola Schouten kan met zowel het amendement als de motie leven: “Op de eilanden leeft een op de drie inwoners in armoede. Dat is een ongelofelijk cijfer. De meeste mensen zijn niet werkloos, maar hebben twee of drie banen om rond te kunnen komen. De situatie in dit deel van

ons land is dus nog schrijnender dan in Europees Nederland. Dat gaat mij aan het hart. Het vergroten van de bestaanszekerheid in Caribisch Nederland is daarom van groot belang.”

De bewindsvrouw zei te snappen dat BES-burgers het gevoel hebben over het hoofd te zijn gezien door Den Haag “en dat gevoel is soms ook terecht geweest.” Ze waarschuwde ervoor dat het demissionaire kabinet er niet meer aan toekomt alle aanbevelingen van de commissie uit te voeren. “Er ligt dus ook nog een belangrijke opdracht voor een volgend kabinet. Maar we gaan niet wachten en stilstaan. Wat we kunnen doen, doen we nu ook, want de mensen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius verdienen een waardig en een gelijkwaardig bestaan.”

Tijd van nadenken is voorbij

Niet eerder zijn de gevolgen die klimaatverandering voor Bonaire heeft, zo scherp in kaart gebracht als in de nieuwe nationale klimaatscenario's die het KNMI op 9 oktober aan minister van Infrastructuur en Waterstaat Mark Harbers heeft aangeboden. Bonaire moet zich voorbereiden op een verdere stijging van de zeespiegel, afhankelijk van het tempo van de opwarming van de aarde van 14 tot 37 cm in 2050 ten opzichte van de gemiddelde zeespiegel in de periode 1995-2014, hogere temperaturen en minder neerslag. "De tijd om na te denken is voorbij", aldus KNMI-hoofddirecteur Maarten van Aalst.

KNMI-hoofddirecteur Van Aalst overhandigt de Klimaatscenario's aan minister van Infrastructuur en Waterstaat Harbers (Foto: KNMI).

Het is voor het eerst dat het KNMI ook klimaatscenario's heeft gemaakt voor de bijzondere Nederlandse gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Tientallen klimaatexperts van het KNMI hebben alle nieuwe kennis over klimaatverandering uit het

meest recente IPCC-rapport vertaald naar de Nederlandse en de Caribische situatie. In totaal heeft de supercomputer van het KNMI zo'n 2 jaar 2.000 terabyte aan resultaten van klimaatmodellen doorgerekend.

We merken het al

Van Aalst: "Iedereen merkt het: ons klimaat verandert. Het is warmer en het weer wordt extremer. Iedereen heeft afgelopen zomer gezien hoe heftige weersextremen landen over de hele wereld teisterden. Net als Europees Nederland moet ook Caribisch Nederland zich voorbereiden op steeds zwaardere weersomstandigheden. Betere en eerdere waarschuwingen worden hierdoor steeds belangrijker. Voor het weer van de komende uren en dagen, maar ook voor hoe het klimaat zal blijven veranderen."

De scenario's laten zien wat Europees Nederland en Caribisch Nederland de komende decennia te wachten staat aan klimaatverandering. Het klimaat verandert zelfs in de meest optimistische scenario's nog een flinke tijd door, met grote gevolgen voor mens en natuur. Voor de verdere klimaatverandering maakt het sterk uit hoeveel broeikasgassen er de komende jaren nog uitgestoten worden. Hoe hoger de uitstoot, hoe sterker de opwarming en hoe extremer het weer. Bovendien neemt met elke ton uitstoot de kans op onvoorspelbare gevolgen toe.

De mate waarin het klimaat zal veranderen, hangt af van de hoeveelheid broeikasgassen die nog zal worden uitgestoten en de gevoeligheid van het klimaatsysteem. Het KNMI heeft gekozen voor twee scenario's voor de uitstoot van broeikasgassen. Een hoog uitstootscenario waarin de uitstoot in gelijke mate blijft toenemen tot 2080 en daarna afvlakt. De mondiale opwarming rond 2100 is dan 4,9°C voor de beste schatting van de klimaatgevoeligheid. En een laag uitstootscenario waarin de uitstoot snel wordt verminderd en broeikasgassen worden verwijderd uit de atmosfeer, in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs om de mondiale opwarming tot ruim onder de 2°C te beperken. De mondiale opwarming rond 2100 is dan 1,7°C. Rond 2031 worden weer nieuwe klimaatscenario's verwacht.

de decennia verdroogt door afname van neerslag en toenemende verdamping. Die constatering is van belang voor de ambitie van het eilandbestuur land- en tuinbouw te stimuleren. Terwijl de behoefte aan irrigatiewater toeneemt, neemt de beschikbaarheid van regenwater af.

Van Aalst: "Door de nieuwe klimaatscenario's weten we welke veranderingen we kunnen verwachten, zodat we ons kunnen aanpassen aan een warmer klimaat met meer extremen en een hogere zeespiegel. Ook geven we aan welke gevolgen we nog kunnen voorkomen door de uitstoot van broeikasgassen te beperken. Onze keuzes van vandaag bepalen de risico's waar huidige en toekomstige generaties mee te maken krijgen."

Oplossingen

Oplossingen draagt het KNMI niet aan. Dat is aan de politiek, benadrukt Van Aalst die wijst op de oprichting van de Klimaattafel Bonaire die zich – gevoed met onder meer de klimaatscenario's – gaat buigen over maatregelen die kunnen worden genomen om de gevolgen van klimaatverandering het hoofd te bieden.

Bedreiging

Voor Bonaire vormt de stijging van de zeespiegel al over enkele decennia een bedreiging. Eerder berekenden onderzoekers van de Vrije Universiteit al dat de lagere delen aan de zuidkant van het eiland in de loop van deze eeuw kunnen overstroomd worden. De nieuwe berekeningen van het KNMI stemmen niet optimistisch. Naar verwachting is de zeespiegel bij Bonaire rond 2050 gestegen met 14-34 cm (lage uitstootscenario) of 16-37 cm (hoge uitstootscenario). Rond 2100 bedraagt de stijging 31-78 cm (lage uitstootscenario) tot 55-127 cm (hoge uitstootscenario). De bovengrens kan oplopen tot 3,4 meter als onzekere processen, zoals het instabiel worden van de Antarctische ijskap, al vóór 2100 optreden.

Verdroging

Het hoofdstuk over Caribisch Nederland is samengesteld door klimaatonderzoeker Peter Siegmund. Voor hem is de meest verrassende uitkomst van al het rekenwerk dat Bonaire de komen-

Over het KNMI

Het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut is het nationale kennisinstituut voor weer, klimaat en seismologie. Daarmee is het instituut een van de belangrijkste kennispartners van de Nederlandse overheid als het gaat om klimaatverandering. Als wetenschappelijk instituut doet het KNMI onderzoek naar klimaatverandering. De organisatie vertegenwoordigt Nederland in het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Het KNMI adviseert de Nederlandse overheid over klimaatverandering en waarschuwt de samenleving voor gevaarlijk weer en de effecten van klimaatverandering. Sinds Bonaire, Sint Eustatius en Saba in 2010 zijn opgenomen in het Nederlandse staatsbestel verzorgt het KNMI ook weersinformatie voor de drie eilanden.

Waarnemend gezaghebber Oleana bedankt Nijpels voor zijn werk als kwartiermaker. Minister voor Klimaat en Energie Jetten beloofde snel met een kabinetsreactie te komen.

Het is nooit te laat

Breng alle relevante kennis over klimaatmitigatie (terugdringen van broeikasgassen) en klimaatadaptatie (aanpassen aan het veranderende klimaat) samen op een centraal platform: de Klimaat Tafel Bonaire. Dat is het advies van kwartiermaker Ed Nijpels. De oud-minister onderzocht in opdracht van het Eilandbestuur en de betrokken ministeries hoe Bonaire zich het beste kan voorbereiden op klimaatverandering.

Nijpels ging niet alleen langs bij de experts, maar besloot ook bijeenkomsten te houden om te luisteren naar burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties op Bonaire. Dat leidde tot het rapport 'Het is nooit te laat' dat waarnemend gezaghebber Nolly Oleana en minister voor Klimaat en Energie Rob Jetten uit handen van de opsteller in ontvangst namen.

Klimaatakkoord

De Klimaat Tafel heeft twee doelen: 1) concrete afspraken maken

om het eiland verder te verduurzamen en 2) afspraken maken om het eiland weerbaarder te maken tegen gevolgen van klimaatverandering. De tafel moet onder leiding van een onafhankelijk voorzitter de vertegenwoordigers van overheidsinstanties en de belangrijkste sectoren en non-gouvernementele organisaties op het eiland samenbrengen. De Klimaat Tafel Bonaire krijgt als het aan Nijpels ligt vier functies: formuleren van afspraken om te komen tot een klimaatakkoord, signaleren van kennislacunes, stimuleren van de maatschappelijke

lijke dialoog en monitoren van de voortgang. De kwartiermaker adviseert daarnaast het klimaatbeleid niet los te zien van de sociaaleconomische uitdagingen en beleid te formuleren dat goed aansluit bij de Caribische context.

Kwetsbaar

Bonaire is als klein, laaggelegen eiland kwetsbaar voor de impact van klimaatverandering zoals overstromingen als gevolg van zeespiegelstijging, wateroverlast door hevige regenval, sterkere stormen en perioden van hitte. Voorts vormt de opwarming van het zeewater een groot risico voor de koraalriffen, die bovenop hun ecologische functie van belang zijn voor het (duik)toerisme.

Een toename van de zeespiegelstijging leidt ertoe dat vanaf 2050 de laaggelegen delen van Bonaire, de salinas, kunnen overstroomden. Als de opwarming van de aarde niet wordt afgeremd, lopen later deze eeuw ook de bebouw-

de gebieden zoals de hoofdstad Kralendijk en Belnem risico.

Armoede

Wie Nijpels een beetje kent, zal niet verrast zijn dat hij bij de aanbidding van zijn rapport geen blad voor de mond nam: Klimaatbeleid voor Bonaire verdient "topprioriteit" in Den Haag, maar kan in zijn ogen niet los worden gezien van de grote armoede op het eiland. "Met een lege maag is het lastig enthousiast worden voor klimaatbeleid", merkte de kwartiermaker op.

De titel van het rapport 'Het is nooit te laat' lijkt een subtiele verwijzing naar de kritiek dat de regering te lang geen oog heeft gehad voor de impact van klimaatverandering voor de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Greenpeace Nederland is om die reden van plan via een rechtszaak tegen de Staat der Nederlanden af te dwingen dat de regering ook klimaatbeleid voor de eilanden vaststelt.

Compliment

De kwartiermaker complimenteerde het Bestuurscollege voor "de moed" dat het zelf het initiatief heeft genomen voor de instel-

ling van een klimaattafel. Minister Jetten beloofde op zijn beurt dat het ontwikkelen van klimaatbeleid voor Caribisch Nederland vanaf nu wel de prioriteit krijgt die het verdient. Hij zegde toe dat het kabinet snel op het rapport zal reageren.

De door de wol geverfde Nijpels gaf het kabinet ook nog een ongevraagd advies: Heroverweeg de staatkundige positie van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. "Voor mij is het de vraag of de in 2010 gekozen bestuurlijke (staatsrechtelijke) constellatie voor Caribisch Nederland wel de meest geschikte vorm is en niet te veel slijtage vertoont. Na 13 jaar verdient het aanbeveling de constructie fundamenteel in ogenschouw te nemen. Het is bestuurlijk ongezond dat een veelheid aan departementen zich direct verhouden met de openbare lichamen met respectievelijk 24.090, 3.293 en 2035 inwoners. Dit geeft een hoge mate van bestuurlijke congestie", aldus Nijpels.

Provincies

"In het kader van dit advies heb ik met een aantal betrokkenen de voorgeschiedenis van de gekozen constructie met de destijds over-

wogen varianten besproken. Uit die gesprekken heb ik kunnen opmaken dat het ontbreken van de in Nederland aanwezige tussenlaag tussen rijk en gemeente van een provinciaal bestuur door velen wordt beschouwd als een weeffout. Een provincie wordt door een aantal betrokkenen genoemd als een veel natuurlijker partner voor de bijzondere gemeenten en ook als goed middel om de huidige bestuurlijke drukte te verminderen."

"De gezamenlijke provincies zijn bereid nader te overleggen met de verantwoordelijke bewindslieden over een mogelijke provinciale rol. Onder de IPO-vlag is een samenwerkingsverband Caribische (ei)landen in oprichting. Doel van deze samenwerking is om - naast bestaande gemeentelijke en departementale expertise - ook provinciale kennis en kunde aan het Caribisch gebied ter beschikking te stellen. Ik adviseer het kabinet op korte termijn met het samenwerkingsverband te overleggen om te bepalen wat de mogelijkheden zijn."

Taskforce

Volgens Nijpels kan dit initiatief leiden tot effectieve ondersteuning op personeels- en financieel terrein en zou het tevens een einde maken aan het "bestuurlijk toerisme" vanuit de ministeries. "Om niet te blijven steken in veel overleg stel ik concreet voor een taskforce van 12 provinciale, gemeentelijke en waterschaps-ambtenaren te organiseren die voor 2 jaar aan Bonaire wordt uitgeleend. Het is niet aan mij de structurele verhoudingen binnen het Koninkrijk verder uit te diepen. Wel geef ik het kabinet ernstig in overweging dit uiteraad gevoelige onderwerp voortvarend op de politiek-bestuurlijke agenda te zetten."

Klimaatbeleid voor Bonaire verdient "topprioriteit" in Den Haag, aldus kwartiermaker Nijpels.

Jeugdzorg

Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Maarten van Ooijen en gedeputeerde James Kroon hebben afspraken gemaakt om de jeugdzorg naar een hoger plan te tillen. "Ieder kind moet gezond en veilig kunnen opgroeien, overal in het Koninkrijk. Ik wil met deze afspraken de basis hiervoor versterken", aldus Van Ooijen.

Platform

De aanwezigheid van leden van de Eilandsraden van Sint Eustatius en Saba bij de Dia di Boneiru is aangegrepen voor een tripartiete gedachtewisseling. Er is gesproken over onderwerpen van gemeenschappelijk belang. Besloten is de onderlinge samenwerking te versterken door een digitaal platform te creëren waar de eilandsraden elkaar kunnen ontmoeten en overleggen.

Barkjes

Ruim 4 jaar nadat Venezuela de grens met de ABC-landen sloot, is de aanvoer van groente en fruit uit het buurland weer op gang gekomen. Sinds 2019 waren de eilanden genoodzaakt groente en fruit van verder te importeren hetgeen tot hogere prijzen leidde. De verwachting is dat met de terugkeer van de 'barkjes' versproducten in de supermarkten goedkoper zullen worden.

Duurzaam

Het Bestuurscollege heeft het energiebedrijf WEB gevraagd de huidige straatverlichting te vervangen door slimme energiezuinige ledlampen. Het werk wordt uitgevoerd door lokale bedrijven die hun medewerkers hiervoor een speciale training laten volgen. Tevens wordt een proef gedaan met duurzame wegmarkering door middel van met zonne-energie gevoede reflectoren.

Schoner

Bonaire wil niet meer dan één cruiseschip tegelijk ontvangen om te voorkomen dat het eiland wordt overlopen. Tegelijkertijd wordt er op aangestuurd dat de schepen die komen duurzamer zijn. Daarom werd er uitgekeken naar de eerste keer dat de Mardi Gras van Carnival Cruise Lines Bonaire zou aandoen. Het schip vaart niet op zware stookolie, maar – als eerste in Noord-Amerika - op schoner vloeibaar aardgas.

Koraallarven

Reef Renewal Foundation heeft twee drijvende koraalkwekerijen ingezet voor het kweken van Acropora-koraallarven. De constructies vergroten de overlevingskans van de larven totdat zij klaar zijn om te zwemmen en verder uit te groeien tot volwassen kolonies.

Zonnepark loont meteen

De inbedrijfstelling van een nieuw zonnepark heeft onmiddellijk een positief effect laten zien: het gebruik van fossiele brandstof voor de opwekking van elektriciteit is meetbaar afgenomen. De 10.816 zonnepanelen kunnen in totaal 6 megawatt elektriciteit opbrengen, genoeg om zo'n 5.000 huishoudens van stroom te voorzien.

De start is voorzichtig met het doorleveren van slechts 1 megawatt om instabiliteit van het netwerk te voorkomen. Stapgewijs wordt naar een optimale situatie toegewerkt. Telkens moet het zogeheten 'Grid Energy Management System' worden afgestemd om ervoor te zorgen dat het efficiënt reageert op het wisselende aanbod van zonne-energie.

Windmolenpark

De aanleg van het zonnepark is mede mogelijk door een subsidie van 10 miljoen euro van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. De uitvoering was in

handen van The Green World Company (TGWC) uit het Friese Sneek, dat al meerdere projecten op het gebied van duurzame energie in Caribisch Nederland heeft gerealiseerd. Stroomproducent Contour Global exploiteert het zonnepark, Water- en Energiebedrijf Bonaire zorgt voor de distributie van de stroom. Intussen vorderen de plannen voor de vernieuwing van het bestaande windmolenpark gestaag. Zodra de vergunningen rond zijn, kunnen de windturbines worden besteld bij de fabrikant in Denemarken. Als deze operationeel zijn, groeit het aandeel groene energie naar boven de 70%.

Brandstofterminal

Voorlopig kan het eiland nog niet helemaal zonder fossiele brandstof waaronder jetfuel voor de luchtvaart. Daarom zal het voor een stabiele en veilige energievoorziening opgerichte BBT BV een nieuwe brandstofterminal ontwikkelen. De bestaande opslagvoorzieningen zijn verouderd en opereren onder een gedoogvergunning van de Inspectie Leefomgeving en Transport die afloopt op 1 april 2026.

Er is gekozen voor een locatie ten zuiden van het vliegveld. Daar kan gebruik worden gemaakt van een bestaande steiger voor de aanvoer van olie. De terminal zal bestaan uit acht tanks van 1000 m³. Ter vergelijking: deze zijn meer dan 120 maal kleiner dan de tanks bij Bopec. De terminal zal voldoen aan de hoogste veiligheidsnormen en standaarden en op minimaal 200 meter van (toekomstig) woongebied komen. Op dit moment wordt de Milieu Effect Rapportage afgerond, zodat deze nog dit najaar kan worden beoordeeld door Rijkswaterstaat.

Het nieuwe zonnepark in volle glorie.

Dia di Boneiru kreeg dit jaar het thema 'Wij vormen een gemeenschap' mee. Waarnemend gezaghebber Nolly Oleana ging in zijn toespraak in op de sterke kanten van de Bonairiaanse samenleving in relatie tot de uitdagingen waarvoor het eiland staat. En vooral: hoe die samen, overheid en burgers, het hoofd te bieden.

Wij vormen een gemeenschap

Door Nolly Oleana

Wij hebben momenteel een bevolking van 24.719 inwoners. Van deze inwoners is 33% op Bonaire geboren en de rest is niet op Bonaire geboren. Naast het aantal inwoners heb ik vast kunnen stellen dat er op deze rots van nauwelijks 288 vierkante kilometer 75 verschillende nationaliteiten wonen. Dit betekent dat wij

een multiculturele samenleving vormen. Een groot gedeelte van de Bonairiaanse bodem is niet bewoond. Om exact te zijn: nauwelijks 15%, het gedeelte dat uit waterlichamen bestaat niet meegerekend, is bewoond. Een groot gedeelte van onze territoriale oppervlakte bestaat uit natuur die puur en uniek

is, met een grote verscheidenheid aan planten en dieren. Daarnaast heeft Bonaire een rijke cultuur die veel toeristen trekt.

Van 2010 tot nu is onze bevolking gemiddeld met 815 inwoners per jaar gegroeid. Dit zonder de ongedocumenteerden en anderen die voor een korte periode op ons eiland verblijven mee te tellen. Deze ongecontroleerde groei kan onomkeerbare gevolgen hebben en een grote sociaaleconomische

impact veroorzaken. De laatste tijd hebben wij kunnen constateren dat deze ongebreidelde groei veel uitdagingen met zich meebrengt. Om een paar op te noemen:

- meer auto's, meer ongelukken, meer slachtoffers.
- meer mensen, meer gebrek aan betaalbare woningen en minder rust.
- meer kinderen die moeilijker een plaats kunnen krijgen op school.
- meer huizen en meer mensen betekent meer water- en stroomverbruik (wat tevens betekent dat WEB de capaciteit moet opvoeren en snel ook) en meer huisafval met alle gevolgen die dit met zich mee kan brengen.

En zo kunnen wij doorgaan met het opnoemen van (grote) effecten, die gerelateerd zijn aan de explosieve groei van onze bevolking.

In 1993, 30 jaar geleden dus, heeft één van onze grote staatsmannen een visie geschreven voor Bonaire, getiteld: Groei met behoud van onze natuur en cultuur. Ik zou vandaag, in 2023, zeggen: laten wij gecontroleerd groeien met behoud van onze natuur, cultuur, rust en veiligheid. Waar elke burger gelukkig is en bijdraagt aan een voorspoedig Bonaire. Zonder een heldere visie die respectvol wordt toegepast en door de hele samenleving gedragen wordt, zullen wij het authentieke karakter van ons dushi Bonaire kwijtraken. Ik voel een diepe pijn in mijn hart als ik zie dat onze natuur en onze cultuur verloren gaan.

Om onze goede gewoonten te behouden, heeft elke burger - ongeacht zijn/haar ras, geslacht, taal, religie, politieke keuze, sociale afkomst, seksuele voorkeur en economische positie - het volle recht:

- op een rechtvaardig inkomen om te kunnen voldoen aan alle basisbehoeften.
- op onderwijs en gezondheidszorg van hoge kwaliteit. De ongedocumenteerden inbegrepen!
- om correct en volledig door zijn/haar bestuursorganen geïnformeerd te worden. De overheid moet transparant zijn en de pers vervult een belangrijke rol. Hier wil ik de nadruk op leggen: zonder pers is er geen democratie.
- op water, stroom, een woning, internet, goede wegen en betaalbare voeding.
- op een waardige behandeling en een respectvolle benadering.
- op gelijke behandeling.
- om in alle vrijheid de partner te kiezen waar hij/zij van houdt.
- om zich vrij te kunnen uiten, maar met respect. Niet alles (alle woorden) kan (kunnen) zomaar uitgesproken worden!

Een overheid met haar bestuursorganen die zichzelf respecteren, moeten universele voorwaarden en rechten creëren, zodat er respect, rust, een eerlijke verdeling en welzijn voor iedereen is.

Maar ik, u en wij allemaal hebben de plicht ons steeds aan de geldende regelgeving te houden om over een gezonde en welvarende samenleving te beschikken. Een multiculturele samenleving vereist meer tolerantie en begrip voor elkaar. Ons eigen goede gedrag dat wij als individu laten zien, maakt van ons een respectvolle samenleving. Daarom bestaan er naast rechten ook plichten die voor ieder van ons gelden:

- Laten wij goed zorgen voor elk lid van ons gezin, en hen beschermen, opvoeden en van hen houden. Laat niemand aan zijn lot over.
- Laten wij steeds al onze wetten en regels respecteren en meehelpen corrigeren waar dat

nodig is. Vergeet niet dat wij allemaal samen een gemeenschap vormen.

- Laten wij elke inwoner en onze bezoekers elke dag opnieuw met respect en waardigheid behandelen.
- Laten wij alle vormen van discriminatie bestrijden.
- Laten wij goed zorgen voor al onze voorzieningen, stranden, monumenten, natuurlijke rijkdommen en onze normen en waarden hoog houden.
- Laten wij onze goede gewoonten en tradities behouden en versterken.
- Laten wij goed zorgen voor de schitterende parel die Bonaire heet.
- Laten wij Bonaire schoonmaken en schoonhouden.
- Laten wij de autoriteiten respecteren.
- Laten wij Bonaire veilig maken en veilig houden. Laten wij een veiliger en voorbeeldiger gedrag laten zien in het verkeer.
- Laten wij een waardig en groot ambassadeur van dit eiland zijn, door onze dag te vieren en onze vlag te hijsen.

Het moment is gekomen om onze krachten, kennis en vaardigheden te bundelen en een gemeenschappelijk gevoel te creëren. Als wij geen krachtig, menselijke keten creëren, is de kans groot dat wij de strijd tegen klimaatverandering en de controle over de groei van onze bevolking verliezen.

Afrondend wil ik u vragen om te gaan staan, elkaar een hand te geven, elkaar in de armen te sluiten als dat nodig is en u deel te voelen van een welvarende samenleving. Als BURGERS reken ik op uw steun om vooruit te blijven gaan. Samen vormen wij een gemeenschap.

Fontein weer publiek bezit

Minister Van der Wal nam vergezeld door de gedeputeerden Jolinda Craane en Hennyson Thielman een kijkje bij Plantage Fontein.

Met de aankoop van Plantage Fontein door het eilandbestuur is het behoud van een uniek natuurgebied met een rijke geschiedenis verzekerd. Voor 3,4 miljoen dollar is het landgoed halverwege Kralendijk en Rincon publiek eigendom geworden.

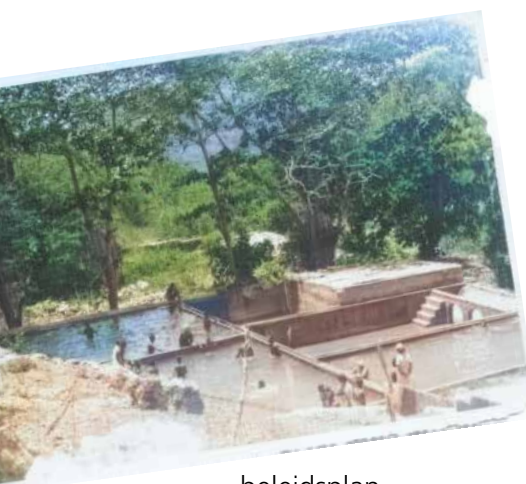
Plantage Fontein speelde in het verleden een belangrijke rol op het gebied van landbouw, veehouderij en recreatie. Uniek is de natuurlijke zoetwaterbron. Regenwater dat door het kalksteenplateau van Montaña doorsijpelt tot in een grot wordt opgevangen in betonnen bakken die een eeuw geleden zijn aangelegd ten behoeve van drink/irrigatiewater voor vee en landbouw. In de weekenden werden de bassins ook gebruikt als zwembad. Door de aanwezigheid van zoet water is er een groene oase ontstaan waar zich bijzondere vogels en reptielen ophouden.

De plantage is al decennia niet meer in gebruik. De natuur kon er zijn gang gaan, voor zo ver loslopend vee dat toeliet. De gebouwen zijn in verval geraakt. Hoewel

vrijwilligers van tijd tot tijd opruimacties houden, verdient het gebied vanwege zijn grote ecologische waarde professioneel beheer. Omdat de aankoop past in het Natuur- en Milieu-

Op uitnodiging van Mangrove Maniacs maakte minister Van der Wal een tochtje door de mangroven bij Lac Bay.

beleidsplan 2020-2030 was het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bereid 2 miljoen euro bij te dragen.

Het is de bedoeling dat er weer ruimte komt voor duurzame landbouw. Maar het grootste deel zal natuur blijven, toegankelijk voor het publiek (dagrecreatie). Op de uitvoering van het herstel van de plantage wordt toegezien door de stuurgroep Land en Water waarin het Rijk en het openbaar lichaam samenwerken. De aankoop werd bekendgemaakt tijdens een werkbezoek van minister voor Natuur en Stikstof Christianne van der Wal. ●

Impuls voor boeren

De uitreiking van de eerste Agrilening aan Eric Curiel.

Met de introductie van een zogeheten Agrilening en de start van de AGRI Business Academy krijgt de ambitie van Bonaire meer verspreiden op eigen bodem te produceren een belangrijke impuls. Microkredietaanbieder Qredits, die sinds 2015 een vestiging in Kralendijk heeft, en het openbaar lichaam Bonaire hebben de handen ineen geslagen om de ontwikkeling van een professionele agrarische sector te stimuleren.

Eén van de prioriteiten van het Bestuurscollege is het bevorderen van duurzame agrarische activiteiten, beschikbaarheid van (betaalbare) lokale groenten, fruit en vlees en tegelijkertijd de afhankelijkheid van dure import af te bouwen. Dat sluit naadloos aan bij een ander speerpunt: het diversifiëren van de nu nog door het toerisme gedomineerde economie waardoor ook het aanbod van banen wordt verbreed.

Coaches

De afgelopen jaren heeft het eilandbestuur percelen op het terrein van de dienst Landbouw, Veeteelt en Visserij beschikbaar

gesteld voor ondernemers die fruit en/of groenten willen verbouwen en vee houden voor consumptie. Daarnaast is het programma 'Simia pa Produkto' in het leven geroepen met coaches die ondernemers helpen bij het schrijven van hun ondernemingsplan. Verder heeft het OLB fondsen om de helft van de tractorkosten voor het ploegen van landbouwgrond te dekken.

Met deze aanpak ontstaat er extra financiële ruimte voor groei en verduurzaming van bestaande agrarische bedrijven en een mogelijkheid voor een goede start van nieuwe ondernemers in de sector. Voorts verkent het Bestuurscollege

de mogelijkheden voor subsidies ten behoeve van verdere ontwikkeling van de agrarische sector.

Hobby

De Agrilening kan worden gebruikt als werkkapitaal en/of investeringen om agrarische activiteiten te realiseren, zoals gewas- en veeteelt, verwerking van agrarische producten en diensten. De lening is bedoeld voor degenen die hun agrarische activiteiten willen omzetten van een hobby naar een bedrijf of voor bestaande ondernemers in de agrarische sector die de volgende stap met hun bedrijf willen zetten. Het maximale bedrag dat kan worden geleend is 100.000 dollar tegen een rente van 2%. De lening heeft een looptijd van 60 maanden. Daarnaast kan de aanvrager in aanmerking komen voor een aflosvrije periode van 6 of 12 maanden waarbij alleen rente hoeft te worden betaald.

Pitch

De Agrilening kan niet los worden gezien van het onderwijsprogramma 'AGRI Business Academy'. Dit is een variant van de 'Small Business Academy' van Qredits, gericht op mensen die zich willen voorbereiden op het ondernemerschap in de agrarische sector. Het programma duurt 10 tot 12 weken met wekelijks 2 tot 3 sessies. Als eindopdracht presenteren de deelnemers hun ondernemingsplan door middel van een pitch, waarna zij een certificaat ontvangen. De eerste Agrilening is verstrekt

aan Eric Curiel. Hij is hobbymatig begonnen met het fokken van geiten voor de productie van vlees, maar in de loop der jaren is het meer dan een hobby geworden. Vorig jaar is hij ondernemer geworden. Hij heeft zich inmiddels gevestigd op het terrein van LVV. Voor de bouw van een moderne veestal heeft hij aanvullende steun van de lokale overheid gekregen. Eric's missie is bij te dragen aan de naamsbekendheid van het Bonaireaanse geitenvlees door hoog kwalitatief vlees en andere delen van de geit zowel lokaal aan te bieden als naar elders in het

Caribisch gebied te exporteren.

Trainingen

Als Qredits-klant kunnen deelnemers ook een beroep doen op een coach om te sparren over mogelijke oplossingen voor uitdagingen die zij tegenkomen tijdens de uitvoering van het businessplan en deel te nemen aan trainingen van Qredits. Door meer te bieden dan alleen financiering wil de grootste microkredietverlener van het Koninkrijk ondernemers stimuleren het beste uit zichzelf en hun bedrijf te halen.

Samen met zustereilanden

Gedeputeerde Hennyson Thielman heeft een intentieovereenkomst tussen de 6 zustereilanden (Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba) ondertekend om landbouw te stimuleren en de sector naar een hoger niveau te tillen. Het doel van de overeenkomst is samen te werken met landbouworganisaties en informatie uit te wisselen.

“Wij moeten zorgen voor meer productie van ons eigen voedsel”, aldus gedeputeerde Thielman in zijn toespraak tijdens de Dutch Caribbean Agriculture Visioning Process Conference op Aruba. “Dit gaat niet vanzelf. Landen die de laatste jaren een ontwikkeling hebben doorgemaakt op landbouwgebied, zijn daarin geslaagd omdat hun regering

veel geld heeft geïnvesteerd om de sector te stimuleren. Onze landbouwafdelingen moeten als kenniscentra optreden om boeren te ondersteunen. Wij moeten de boer faciliteren zodat hij zich beter kan ontwikkelen.”

“Onze visie is om de kwaliteit van het voedsel dat wij produceren te garanderen en ook om een landbouwsector te ontwikkelen, waarbij wij dit niet langer als hobby doen, maar het op een professionele en georganiseerde wijze aanpakken, zodat de boer een vast en duurzaam inkomen heeft. Het is ook belangrijk dat wij de producten tegen een betere prijs op de markt kunnen brengen.”

Gedeputeerde Thielman bij de ondertekening van een samenwerkingsovereenkomst tijdens de Dutch Caribbean Agriculture Visioning Process Conference.

Van hobbyboer tot professional

Eric Curiel met echtgenote Lucy.

Het geitenhouden is Eric Curiel met de paplepel ingegoten. De ontvanger van de eerste Agrilening groeide op op de boerderij van zijn grootmoeder op Curaçao. “Ze had meer dan tweeduizend geiten. Het werk liet ze aan mij over. Later toen ik op mijzelf woonde, ben ik ook geiten en schapen gaan houden. Ik had er zo’n driehonderd, als hobby. Nadat ik aan de slag ging in de bouwwereld en minder tijd had, heb ik ze aan mijn broer verkocht.”

Vier jaar geleden verhuisde Curiel naar Bonaire. “Ik ben opnieuw als hobby geiten gaan houden. Ik werkte bij Mental Health Caribbean en stond op het punt met pensioen gegaan. Daar had ik helemaal geen zin in. Ik had inmiddels ruim honderd geiten en schapen en dacht: misschien moet ik van mijn hobby mijn werk maken.”

Businessplan

“Ik heb eerst de mogelijkheden verkend. Er is veel vraag naar geitenvlees, maar dat is niet altijd

verkrijgbaar. Ik was al begonnen met mijn krioyogeiten te kruisen met bokken van het ras Boer die de dienst Landbouw, Veeteelt en Visserij naar Bonaire heeft gehaald om de kwaliteit van het geitenvlees te verbeteren.”

Curiel vertelde LVV-projectmanager Maurice Adriaens over zijn wens te willen professionaliseren. “Hij zei me dat ze op het LVV-terrein een plek voor mij hadden, maar dat ik dan wel eerst een businessplan moest maken. Via de afdeling Economische Zaken kreeg ik een coach die mij hierbij

heeft geholpen. Ik ben met mijn businessplan teruggegaan en dat werd goedgekeurd.”

Stal

“Ik kreeg van alle kanten enthousiaste reacties. De medewerkster van EZ die mij zo goed had geholpen, is ook coach bij Qredits. Zij wist dat er gewerkt werd aan de introductie van agrilingen voor hobbyboeren die professional willen worden. Ik heb een aanvraag ingediend die kennelijk zo ambitieus was dat er in Nederland ook naar is gekeken. Maar uiteindelijk werd het goedgekeurd.”

Curiel heeft zich onder de bedrijfsnaam Queen Clarita (zo heette zijn grootmoeder) Quality Food Products E.Z. gevestigd op het LVV-terrein. “Op het stucwerk na is de stal klaar. Er staan nu 45 bokjes die als ze willen naar buiten kunnen. Zodra de renovatie van het slachthuis klaar is, kan ik starten met het produceren van vlees.”

Gezond

Een bedrijf heeft reeds interesse getoond om op grote schaal vlees af te nemen. “Maar ik ga ook bij mijn stal verkopen aan particulieren. Ik denk erover om er geitenvlees te bereiden dat men kan afhalen, maar ook ter plaatse kan eten. Voordat ik daarmee begin, moet ik nog wel een vergunning aanvragen.”

“De bokjes worden geslacht als ze tussen de 8 maanden en 1 jaar zijn. Dan is het vlees heel mals. Je kunt er een heerlijke stobá di kabritu van maken. Mensen kunnen recepten van me krijgen, maar ik geef niet al mijn geheimen prijs. Dat doet Kentucky Fried Chicken ook niet. Wist je trouwens dat geitenvlees gezonder is dan koeivlees?”

Bruintje en Mankayon worden tot de familie gerekend.

Exporteren

"Ik heb zoveel ideeën... Uiteindelijk wil ik ook naar de andere eilanden exporteren. Ik zie mogelijkheden om de huiden een nuttige bestemming te geven. In Colombia worden die gebruikt voor het maken van muziekinstrumenten. Maar dan moet ik wel iemand vinden die de huiden meteen na de slacht kan schoonmaken en drogen."

Op dit moment zijn 37 geiten drachtig. "Het is een continu proces. Na 2 maanden haal ik de lammeren weg bij de moeder. Die kunnen dan weer opnieuw gedekt worden. Zo blijft de aanvoer van vlees stabiel. Of het niet zielig is? Dat vind ik niet. Ik zorg goed voor ze. Ze hoeven niet in de mondi te zoeken naar eten en water, dat krijgen ze dagelijks vers van me. En ik hou ook in de gaten of ze iets mankeren. Sowieso

komt de veearts regelmatig langs."

Stageplaatsen

"Het is intensief. 's Morgens om half zes ben ik al bij mijn geiten te vinden. En als ze gaan baren, moet ik er ook bij zijn. Soms is het nodig te helpen. Ik heb er niet voor geleerd, maar heb genoeg ervaring. Tot nu toe doe ik het allemaal alleen, maar het begint langzamerhand te veel te worden. Ik moet op zoek naar hulp. Ik wil graag weer eens op vakantie."

Eric heeft nog een andere missie: "Ik wil jongelui motiveren te gaan werken in de landbouw en vee-teelt. Ik ga stageplaatsen aanbieden zodat ze bij mijn project het vak kunnen leren. Ik kan ze laten zien dat je met het fokken van geiten en schapen een goede boterham kunt verdienen. Het is hard werken, maar wel mooi."

Familie

Twee net geboren lammetjes ontsnappen de gang naar het slachthuis. "Die zijn door hun moeder verstoten. Ik geef ze de fles. De een is bruin en heb ik Bruintje genoemd. De ander is geboren met een manke poot. Die heet vanwege zijn handicap Mankayon. Nee, ze gaan niet naar de slacht. Ze horen tot de familie."

De stal op het LVV-terrein is zo goed als klaar.

Woondeal Bonaire

De Woondeal Bonaire die tijdens het werkbezoek van (toen nog) minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening Hugo de Jonge is ondertekend, effent de weg voor de bouw van 2.124 betaalbare woningen in de periode tot 2030. De bewindsman stelde 10 miljoen euro beschikbaar waarmee vanaf 2025 de bouw van de eerste 600 woningen inclusief infrastructuur mogelijk wordt. Op dit moment zijn reeds 444 sociale huurwoningen in aanbouw.

De bouw van woningen is hard nodig. Het tekort aan betaalbare huisvesting in zowel de sociale huursector als koophuizen in het lagere middensegment is de afgelopen jaren flink toegenomen. De bevolking groeide van 15.528 inwoners in 2010 naar 24.090 per 1 januari 2023. De druk op de woningmarkt leidt tot hogere prijzen, ook in de particuliere verhuur. Tevens is de prijs van bouwmaterialen gestegen. Vooral lokale woningzoekenden met een lager en middeninkomen vinden moeilijk een betaalbare woning. Met de Woondeal Bonaire slaan het eilandbestuur en het Rijk de handen ineen om daarin verandering te brengen.

Energiezuinig

De woondeal werd getekend op de locatie Hato, waar in opdracht van de Fundashon Cas Bonairiano (FCB) 254 woningen worden gebouwd. Het gaat om sociale huurwoningen en een deel betaalbare koop. De woningen worden met pre-fab modules gebouwd zodat ze sneller klaar zijn. Een groot deel van deze woningen wordt meteen energiezuinig gemaakt: er komen zonnepanelen op met batterijopslag. Minister De Jonge gaf tijdens zijn bezoek aan de bouwplaats meteen de aftrap voor het programma om energiearmoede tegen te gaan. De mi-

nisteries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Economische Zaken en Klimaat maken hiervoor samen 900.000 euro vrij. Op niet veel andere plaatsen in de regio wordt op deze schaal prefab bouw, zonnepanelen én batterijopslag gecombineerd. Voor het project in Hato worden de pre-fab delen geïmporteerd, maar in de toekomst komt er een bouwhal op Bonaire zodat de productie plaats kan vinden met lokale middelen én arbeidskrachten. Water- en Elektriciteitsbedrijf Bonaire gaat de pilot monitoren

om beter inzicht te krijgen in het verbruik van huurders en het effect op het netwerk.

Bescherming

De woondeal maakt deel uit van de uitvoering van de beleidsagenda Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening voor Caribisch Nederland. Deze is eerder dit jaar vastgesteld. Doel is betaalbaar wonen voor meer mensen mogelijk te maken en de leefomgeving op de eilanden te beschermen. Daarom wordt er ook ingezet op verbetering van de huurcompensatie en meer mogelijkheden voor kopers die de financiering van hun koopwoning net niet rond krijgen. Een nieuw ruimtelijk ontwikkelingsprogramma gaat al het mooie en unieke op land en zee beter beschermen.

Minister De Jonge tekent de Woondeal in zijn gezelschap van de vlnr gedeputeerde Thielman, FCB-directeur Olena en gedeputeerde Kroon.

Mobiliteit is meer dan alleen asfalt

Het opknappen van het wegennet is op stoom gekomen. De ene na de andere weg komt er strak bij te liggen, waar mogelijk met een apart trottoir en afwatering. Maar meer asfalt is niet altijd het antwoord op de toenemende verkeersdrukten en de verslechterde bereikbaarheid. Daarom is het adviesbureau & Morgen in Utrecht gevraagd te helpen bij het ontwikkelen van een mobiliteit- en bereikbaarheidsvisie. "Daar heb je weer een Europese Nederlander die ons komt vertellen hoe het moet" gaat niet op voor Marc van der Seijs, adviseur Duurzame Mobiliteit & Gedrag en trekker van het project Bonaire Bereikbaar.

Marc van der Seijs, adviseur
Duurzame Mobiliteit & Gedrag.

"In de 13 jaar dat ik er kom – ik woon gedeeltelijk op het eiland – heb ik Bonaire enorm zien veranderen. De bevolking groeit hard, er komen steeds meer bedrijven en ook het toerisme zit in de lift. Het eiland heeft 24.000 inwoners en bijna evenveel auto's. Meer auto's kunnen er gewoon niet bij en dat moeten we ook echt niet willen"

Sessies

Toen Van der Seijs van een enquête over mobiliteit hoorde, stapte hij op de afdeling Ruimte & Ontwikkeling af met de mededeling al 30 jaar actief te zijn in het vakgebied. "Ik had wel mijn ideeën over de aanpak, waarbij ik er meteen bij zeg dat je niet één op één moet kopiëren wat Nederland doet. Je hebt met heel andere omstandigheden te maken, maar ook de (eiland)cultuur speelt mee."

Reden waarom hij heeft gekozen om te starten met inspiratie- en visiesessies. "Men heeft de neiging meteen na te denken over het 'what': oplossingen zoals een buslijn of een fietspad. Maar het is belangrijk te beginnen met het 'why': waarom is mobiliteit en bereikbaarheid belangrijk voor de inwoners, ondernemers en bezoekers. Welke richting willen we op? In het geval van Bonaire is de armoede natuurlijk een belangrijke factor."

Alternatieven

Niet alleen vertegenwoordigers van betrokken overheidsdiensten werden uitgenodigd, maar ook meer dan 20 grotere lokale werkgevers en belangenorganisaties. "Ik wilde weten waar men tegenaan loopt. Van de luchthaven hoorde ik dat veel personeel uit Rincon komt. Hetzelfde geldt voor het ziekenhuis en een aantal resorts. Kunnen we dan niet

samen met het OLB een bus laten rijden?"

"De focus ligt op het stimuleren van mobiliteit die al duurzaam is: te voet, op de fiets en met het openbaar vervoer. Er is daarbij wel behoefte aan meer veilige wandel- en fietspaden. Daarnaast: een derde van de bevolking heeft obesitas, nog eens een derde is te zwaar. Meer fietsen en lopen draagt bij aan een gezondere bevolking."

Samen

Van der Seijs heeft zijn visiedocument eind september ingeleverd. Het Bestuurscollege zal nu eerst een standpunt innemen. "Voor succes heb je breed draagvlak nodig. Je moet het zeker op een klein eiland samen doen. Daarmee worden de stakeholders echte ambassadeurs van onze visie en aanpak."

Freewielen in de knoek

'Fietsgek' Frank Böhm in zijn winkel De Freewieler.

Bij Bonaire denk je niet meteen aan fietsen. Daarvoor is het immers veel te warm, redeneren velen. En dan is er nog die eeuwige passaatwind waar je tegenin moet trappen. Ook de staat van de wegen en de verkeersdrukke zijn niet echt uitnodigend. Niet helemaal onlogisch dat er van de goedbedoelde adviezen in het rapport Fietsplan Bonaire uit 2011 weinig terecht is gekomen. Toch zie je geleidelijk aan meer en meer fietsers en dan vooral mountainbikers. Dat is mede te danken aan 'fietsgek' Frank Böhm, eigenaar van fietsenwinkel De Freewieler in de Kaya Grandi.

27 jaar geleden volgde Böhm zijn vrouw naar Bonaire die er aan de slag kon in het onderwijs. "In Nederland werkte ik als werktuigbouwkundig ingenieur bij de toenmalige Hoogovens, maar daar is op Bonaire weinig vraag naar. Fietsen was altijd al een liefhebberij van me en ik zag dat er op dat gebied niet veel was."

Winkel

In die tijd waren fietsers in en rond Kralendijk een zeldzame verschijning. "Je had een paar Nederlanders die naar Bonaire waren verhuisd en hun fiets hadden meegenomen. Vaak stond die fiets na een tijdje kapot achter het huis. Ik had inmiddels ontdekt dat het eiland heel geschikt is om er op de

fiets op uit te trekken. 25 jaar geleden heb ik mijn winkel geopend, voor verkoop en reparatie. Je bent gek, zeiden mensen tegen me", aldus Böhm.

"Ja, het is warm om te fietsen. Je moet rustig aandoen, dan gaat het prima. Uiteraard moet je je goed beschermen tegen de zon. Voor echt wielrennen, is het wat anders. Dan heeft het klimaat wel degelijk invloed op je gestel. Racen is alleen weggelegd voor wie goed getraind is en een goede fysieke conditie heeft. Maar voor mountainbiken bijvoorbeeld is Bonaire ook voor liefhebbers ideaal."

Zandpaden

"Op Bonaire gaat alles in een rustig tempo. In de eerste jaren hield ik er geen topinkomen aan over, maar nu kan ik er goed van rondkomen. De interesse voor fietsen is langzaam gegroeid. Eerst waren het vooral Nederlanders, tegenwoordig krijg ik ook Bonairianen en andere nationaliteiten in mijn winkel."

"Mountainbiken is het populairst. Ik heb een groepje gevormd waarmee we de zandpaden zijn gaan verkennen. In drie kwartier was je alweer terug, dus we zijn in de loop der jaren routes gaan uitbreiden. Van bestaande geiten- en ezelpaadjes hebben we single trails gemaakt. Eigenlijk zijn het de geiten en ezels die de routes voor ons maken. We hebben nu zeker zeventig kilometer parcours door de knoek, te herkennen aan de blauwe stenen. Je kunt met gemak een halve dag onderweg zijn."

Cactussen

"Er zijn geen hoge bergen op

Bonaire (de Brandaris is met 241 meter het hoogste punt; red), maar toch zitten er uitdagende stukken bij, met klimmetjes en afdalingen. En dan zijn er nog de cactussen. Daar moet je niet mee in botsing komen. De grote naalden moet je meteen verwijderen, maar met de kleine naaldjes is dat lastiger. Daar heb je zeker een week behoorlijke pijn van. Dus in bochten kun je maar beter goed uitkijken, ook voor Wabi's want die hebben hele scherpe doornen." De cactusnaalden zijn eveneens een plaag voor de banden. "Als je er niet op voorbereid bent, regent het lekke banden. Daarom verkoop ik ook fietsen met tubeless banden, dus zonder binnenband. Het risico lek te rijden is daardoor veel kleiner."

Vereniging

"Begin dit jaar hebben we een vereniging opgericht: Bonaire

Bicycle Club. Daarnaast organiseer ik met een stichting jaarlijks de Xtreme MTB. Dat is een pittige wedstrijd voor gevorderde mountainbikers die echt willen racen. Voor wie dat niet wil, houden we zes keer per jaar een funrace."

De belangstelling onder toeristen het eiland fietsend te ontdekken is nog niet groot. "Er zijn wel een paar fietsverhuurders die hun klanten naar het noorden brengen waar je een kilometer of zes, zeven over een pad langs de kust kunt fietsen. Er zijn zelfs elektrische fietsen te huur. Er moet meer promotie komen, want je kunt fietsend prima ontdekken hoe mooi en bijzonder de natuur van Bonaire is."

Fietscultuur

Het is al jaren een wens van Böhm een digitale folder te maken met toeristische fietsroutes, maar op

zoek naar financiering liep hij tegen een muur. "Het gaat er nu eindelijk van komen. Via het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport komt er een programma om onder het motto 'bewegen is gezond' de fietscultuur te bevorderen. Het is de bedoeling dat toeristen uitgezette routes van het internet kunnen downloaden." Ook wandelliefhebbers kunnen daar gebruik van maken.

Gezien de korte afstanden en het aangename klimaat lijkt de fiets eveneens het geschikte vervoermiddel naar werk of school. "Probleem is de gesteldheid van de wegen en de verkeersdruk. De overheid is begonnen met het opknappen van wegen. Vaak is er echter geen ruimte voor een apart fietspad. Op een paar wegen zijn nu fietsstroken aangebracht, maar het verkeer moet daar nog aan wennen."

Regelmatig trekt Böhm er met een groep liefhebbers op de mountainbike op uit.

Watersaluut

Het nieuwste toestel in de Winair-vloot kreeg op Flamingo Airport het traditionele watersaluut. De comfortabele turboprop ATR 42-500 met 48 stoelen verbindt Bonaire twee keer per week met Sint Maarten. In december staat er weer een douche op het programma bij de verwelkoming van de eerste vlucht uit Toronto van de Canadese maatschappij Westjet.

Jongeren

Minister voor Rechtsbescherming Franc Weerwind heeft tijdens zijn werkbezoek onder meer een kijkje genomen bij het project 'Alleen jij bepaalt wie je bent' dat er op gericht is jongeren die in armoede opgroeien weerbaarder te maken tegen de verleiding het verkeerde pad op te gaan. "Mooi om met ogen te zien dat ze door sporten meer afleiding, structuur en discipline in hun leven krijgen", aldus de bewindsman.

Monument

Op initiatief van natuurorganisatie STINAPA is in het nationaal park Washington-Slagbaai een obelisk geplaatst ter herinnering aan het slavernijverleden. Slagbaai heeft een belangrijke rol gespeeld ten tijde van de koloniale overheersing. De onthulling van het monument vond plaats in aanwezigheid van o.a. minister Hugo de Jonge en waarnemend gezaghebber Nolly Oleana.

Schiermonnikoog

Leden van de Eilandsraad van Bonaire hebben samen met hun collega's van Statia en Saba hun overleggen in Den Haag benut om een bezoek te brengen aan de gemeente Schiermonnikoog. Met gastvrouw/burgemeester Ineke van Gent en wethouders werden gemeenschappelijke uitdagingen van het zijn van klein eiland besproken.

Recreatie

Het Sunset Beach Park begint steeds meer vorm te krijgen. Bij de oplevering in 2024 biedt het een groot aantal recreatieve voorzieningen, schaduwrijke zitplekken, kiosken, fitnessstoestel-

len, barbecuehoekjes, toiletten en een voorziening voor bezoekers met een lichamelijke beperking om gemakkelijk en veilig in zee te gaan. Bij het ontwerp en het gebruik van materialen heeft duurzaamheid voorop gestaan.

Zeezwembad

Sportinstituut Indebon heeft ter hoogte van Parke Tului een drijvend zeezwembad gecreëerd. Met behulp van vlonders is een zwembad van 20 x 25 meter aangelegd dat ook geschikt is voor zwemlessen en schoolzwemmen. Er komt nog een voorziening om het zwembad toegankelijk te maken voor mensen met een fysieke beperking.

Van student tot ondernemer

Hoe houd je jonge Bonairianen die in Europees Nederland studeren zo betrokken bij het eiland dat ze met de opgedane kennis als potentiële ondernemers terugkeren? Het antwoord: het Youth Enterprise Program (YEP), een initiatief van Stichting We-Connect in samenwerking met het openbaar lichaam Bonaire. Het is ontwikkeld door drie Bonairiaanse studenten/young professionals en een vierde uit Aruba die International Finance en International Business hebben gestudeerd in Den Haag.

Het YEP-team met Paul David Romo, Chantal Dortalina, Brandon Fernando en Kharim Ohab.

YEP gaat over ondernemerschap en commitment houden met Bonaire. Het bestaat uit een website en een serie workshops, zowel op het eiland als in Nederland. Het platform beoogt Bonairiaanse jongeren te informeren over en te stimuleren tot ondernemerschap, specifiek gericht op het eiland. Tijdens de workshops geeft het YEP-team inzicht in praktische zaken als: hoe word ik financieel vaardig? Hoe bereik ik mijn doelen binnen de gestelde tijd? Wat is welvaart

en welzijn en hoe geef ik dat vorm?

Collectiviteit

Het programma heeft als ondertitel 'Collaboration over Competition'. Paul David Romo is een van de bedenkers: "Op Bonaire denken we nog te veel ieder voor zich. Het is tijd voor een meer collectieve benadering van ondernemerschap." Het onderdeel 'community building' is belangrijk in het YEP-concept. Tijdens een

interactieve oefening bedenken deelnemers met elkaar wat de sterke punten zijn van het eiland en daarmee de kansen voor de Caribische studenten in Nederland.

Het idee is ontwikkeld in samenwerking met het openbaar lichaam Bonaire. Gedeputeerde Jolinda Craane is enthousiast: "Vooral nu het eiland zich zo snel ontwikkelt en we inzetten op diversificatie van onze economie, hebben we onze 'young Bonairian professionals' hard nodig. We hopen dat YEP jonge Bonairianen in Nederland inspireert om tijdens de studie betrokken te blijven bij ons eiland en ze motiveert na hun studie een belangrijke bijdrage te leveren."

Vervolg

De komende maanden krijgt YEP verder vorm. Er volgen workshops in Bonaire en in Nederland waarbij ingegaan wordt op vaardigheden van de moderne ondernemer. De website gaat ook als platform dienen voor vacatures op het eiland en tips over ondernemerschap. Paul David Romo: "Het doel is Nederlands-Caribische jongeren te informeren over de mogelijkheden terug te keren naar Bonaire. De komende workshops zullen we dieper ingaan op zakelijke en financiële praktijken. Uiteindelijk moet het leiden tot meer economische welvaart; de jongeren kunnen onderdeel daarvan zijn."

I: <https://yeprogram.info/>

Uitvoerend projectmanager Jurna Clarenda (rechts).

In de rij voor MDT

Als een in Europees Nederland succesvol initiatief op Bonaire navolging krijgt, is het niet vanzelfsprekend dat het daar net zo goed aanslaat. Bij de begin dit jaar gestarte pilot met het fenomeen Maatschappelijke Diensttijd (MDT) waren de eventuele twijfels echter snel verdwenen: zowel bij de doelgroep – jongeren van 13 tot 27 jaar – als bij de deelnemende organisaties is het enthousiasme zo groot dat vaststaat dat MDT een blijvertje is.

“Voor de pilot hadden we vijftig plaatsen bij in totaal vijf organisaties die een programma aanboden. Het was binnen de kortste keren vol”, aldus uitvoerend projectmanager Jurna Clarenda. Initiatiefnemers zijn het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het openbaar lichaam Bonaire. “We hebben het concept wel aangepast aan de lokale situatie. Aan de hand van de ervaringen met de pilot gaan we nog wat verdere veranderingen doorvoeren om het nog meer toe te spitsen op de lokale behoefte.”

Jongerenpanel

Een belangrijke stem daarbij heeft het jongerenpanel. Dat bestaat uit jongeren die een van de programma's hebben gevolgd, dat van plan zijn te doen of zich graag willen inzetten voor de maatschappij. “Ze geven niet alleen feedback en beoordelen mede de projecten, maar dragen zelf ook ideeën aan voor activiteiten die potentiële deelnemers aanspreken. Zo weten we dat er bij de doelgroep veel interesse is om iets te doen op het gebied van media.”

Deelnemen aan het panel is voor de jongeren zelf ook waardevol. Ze ontmoeten nieuwe mensen, praten met politici, krijgen trainingen en gaan op bezoek bij MDT Bonaire-projecten. “Het jongerenpanel is voor sommigen een MDT-traject op zichzelf. Ze ervaren hoe het is van betekenis te zijn voor anderen. En ze bouwen een netwerk op waar ze ook buiten MDT iets aan hebben.”

Ontdekkingsreis

Aan de doelstelling wordt uiteraard niet getornd: jongeren de kans bieden hun eigen talenten te ontdekken en ontwikkelen. Of zoals het op de website (mdt-bonaire.com) staat: een ontdekkingsreis voor jongeren naar de beste versie van henzelf. De reguliere mogelijkheden daartoe zijn in een kleine eilandgemeenschap beperkter dan op het vasteland. Dat verklaart ongetwijfeld mede de grote belangstelling.

“Jongeren willen na schooltijd, in het weekend of in vakanties leuke dingen doen. De programma's die wij aanbieden zijn niet alleen leuk, maar bovendien nuttig. De activiteiten dragen bij aan de persoonlijke ontwikkeling, zoals sociale vaardigheden. Spelenderwijs leren ze waar hun interesses liggen en wat ze daar in de praktijk mee kunnen doen. Aan het einde van hun maatschappelijke diensttijd moeten ze ook nog iets terugdoen voor de samenleving.”

Verbreiding

“We zijn nu druk met het verbreden van het aanbod zodat we nog meer jongeren een programma kunnen aanbieden. We starten weer in januari en dan hopen we plek te hebben voor 150 deelnemers.”

www.bonairegov.com